

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

Ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα

ΤΟΜΟΣ Ζ΄.

Ὅμοι ὄμοι κατὰ ὅμοιο ἢ κατὰ ἄλλοιο ἴσους
ἔσονται ἢ κατὰ ἴσους καὶ ὄμοιο καὶ
τὸν ὄμοιον ὄμοιο. (Πλάτ. Θέγετος).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1884

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ.

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Ζ΄.

ΜΑΡΤΙΟΣ ΚΑΙ ΑΠΡΙΛΙΟΣ.

ΤΕΥΧ Ζ΄ ΚΑΙ Η΄.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδακταλικοῦ Σύλλογον

τῇ 30 Ἰανουαρίου 1885

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΔΕΡΒΟΥ

Ἵφηγητοῦ.

Σεβαστῇ δαμῆγυρις!

Ὁ Διδακταλικὸς Σύλλογος πανηγυρίζει κατ' ἔτος τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν τῆς Ἐκκλησίας ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, θέλων ἡλίου φαινότερον νὰ δείξῃ, ὅτι, ὡς ἐπαγγελλόμενος τὴν τε θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀγωγὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἱερὸν ἔχει καθήκον ν' ἀναμιμνήσκηται ἐκείνων τῶν διαπρεπῶν καὶ ἐξόχων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγένοντο διαπρύσιοι κήρυκες καὶ διδάσκαλοι αὐτῆς.

Ἄξιοι μνήμης εἶναι οἱ σεβάσμιοι καὶ γενεραὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἵτινες

ΤΟΜ. Ζ΄.

ἐπιλάμψαντες, ὡς φαινοὶ ἀστέρες, ἐν ἐποχῇ δογματικῶν ζητήσεων καὶ φιλοσοφικῶν, ἐν ἐποχῇ ἀπλῆς τηρήσεως τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς θρησκείας, ἐδίδαξαν τὸ ὑγιὲς τοῦ χριστιανισμοῦ πνεῦμα καὶ κατέδειξαν τὴν ἀσφαλῆ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ὁδόν. Ἄξιοι πολλῶν ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες, οἵτινες ζήσαντες ἐν ἐποχῇ παρακμῆς τῆς ἀληθοῦς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἐγένοντο ἐνθερμοὶ ὑπέρμαχοι καὶ υπερασπιστὰὶ αὐτῆς. Οὕτως ἐποιοῦν οἱ τρεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἱεράρχαι συνειδότες, ὅτι τὰ ἦθη τῶν νέων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν κατέπεσαν καὶ διεφθάρησαν, ἐπειδὴ ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ παιδεία καὶ ἀγωγή, οἱ φορεῖς οὗτοι τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, δὲν ἐκκλιεργοῦντο. Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν τῆς ἠθικῆς ταύτης καταπτώσεως καὶ διαφθορᾶς τῶν νέων ἀναφανέντες ἐπελάβοντο λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τῆς ἀληθοῦς θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς αὐτῶν καὶ κατώρθωσαν, ὡς ἄριστοι παιδαγωγοὶ, μέγας νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' αὐτοὺς καὶ νὰ γένωνται αὐτοῖς πολλῶν ἀγαθῶν πρόξενοι καὶ αἴτιοι. Τοιοῦτον ἔσται τὸ θέμα, ὅπερ προτίθεμαι διὰ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου νὰ σκιαγραφήσω, πεποιθὼς ὅτι εἶναι ἀντάξιον Συλλόγου προσαγορευομένου Παιδαγωγικοῦ διὸ ἐπικαλοῦμαι τὴν ὑμετέραν ἐπιείκειαν.

Ὁ σοφιστὴς καὶ διδάσκαλος τῶν τριῶν τῆς ἐκκλησίας ἱεραρχῶν, ὁ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ ὑπερμαχήσας τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς θρησκείας καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐργασθεὶς πρὸς ἐκλάμπρυσιν αὐτῆς Λιβάνιος τρανῶς μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ οἰκογενειακὸς καὶ ὁ σχολικὸς βίος τῶν νέων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὁ θεμέλιος τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ, ἐνόσκει. Αἴτιοι δὲ τοῦ νοσηροῦ οἰκογενειακοῦ καὶ σχολικοῦ βίου ἦσαν κυρίως οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες. Οἱ πατέρες μηδαμῶς μεριμνῶντες περὶ τῆς διαπλάσεως καὶ μορφώσεως τοῦ τε ἤθους καὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν παιδῶν κατέλαβον ἐν τῷ οἴκῳ τὴν τάξιν τῶν υἱῶν καὶ δὲν ἐτιμῶρουν αὐτοὺς οὔτε διὰ νηστειῶν, οὔτε δι' ἀποκληρώσεως, οὔδ' εἶχον νὰ ἐπαινώσι καὶ ψέγωσιν αὐτοὺς, φοβούμενοι τὴν ὀργὴν αὐτῶν. Οὕτω δὲ οἱ υἱοὶ γενόμενοι πατέρες τῶν οἰκογενειῶν νήδου-

μον καθηδόν ὑπνον, ἔρρεγγον, ἐμέθυον, ἐκώμαζον.⁽¹⁾ Πέμποντες τοὺς υἱοὺς αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα συνεβούλευον αὐτοὺς νὰ μανθάνωσιν ὀλίγα ἑλληνικὰ καὶ ὀλίγα λατινικὰ, ὡς ἱκανὰ ἐφόδια, ἵνα ἀνέλθωσιν εἰς τὰ ὑπάτα τοῦ Κράτους ἀξιώματα, γινόμενοι ὑπάλληλοι καὶ ἀδράς μισθοδοτούμενοι ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. ⁽²⁾ Ἐπίσης ὁ σύγχρονος καὶ μαθητὴς τοῦ Λιβανίου ἱερός Χρυσόστομος λέγει, ὅτι οἱ πατέρες προέτρεπον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ν' ἀποθησαυρίζωσιν ἐν τοῖς σχολείοις ἐκείνας μόνον τὰς γνώσεις, δι' ὧν ἠδύναντο καὶ μεγίστας νὰ καταλάβωσιν ἀρχὰς καὶ πολὺν ν' ἀποκτήσωσι πλοῦτον καὶ πλουσίαν νὰ λάβωσι γυναῖκα καὶ λαμπρὰν νὰ οἰκοδομήσωσιν οἰκίαν. Βεβαίως ἐν ταῖς γνώσεσι ταύταις ἐλογίζετο καὶ ἡ γνώσις τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ὡς γλώσσης κυρίως τῶν γραφείων τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. ⁽³⁾ Οὕτω δὲ

(1) Λιβάνιος «πρὸς τοὺς εἰς τὴν παιδείαν αὐτὸν ἀποσκάψαντας» ἔκδ. Reiske τόμ. Γ'. σελ. 442 «οὐ γὰρ ἐτι τοῖς παισὶν οἱ πατέρες ἀπειλοῦσιν, οὐδὲ εἰργουσι τῆς τραπέζης ἀμελοῦντας..... οὐδὲ τούτους μὲν κολάζουσιν, ὡς ἐτέρῳ καταλείψουσι τὸν κλῆρον· ἀλλ' ἐπαινεῖν μὲν οὐκ ἔχουσι, ψέγειν δὲ οὐ τολμῶσι· καὶ δεδώκασι μὲν τὴν αὐτῶν τάξιν ἐκείνοις, τὴν δ' ἐκείνων αὐτοῖς· ὥστε οἱ μὲν ὀργίλον βλέπουσιν, οἱ δὲ ὑποπτήσσουσι. Νέοι δὲ ταύτην παραλαβόντες τὴν ἐξουσίαν, καθεύδουσι, ῥέγχουσι, μεθύουσι, κωμάζουσι.»

(2) Λιβάνιος αὐτόθι σελ. 438. τόμ. Α'. σελ 133. τόμ. Β'. σελ. 537, 539, 541.

(3) Χρυσόστομος «πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοῖς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνάγουσιν» ἔκδ. Migne τόμ. Α'. σελ. 357 «οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν πατέρων ἔστιν ἀκοῦσαι διαλεγομένων πρὸς τοὺς παῖδας, ὅταν αὐτοὺς παρακαλῶσιν ὑπὲρ τῆς τῶν λόγων σπουδῆς, ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ ῥήματα· ὁ δεῖνα, φησί, ταπεινὸς καὶ ἐκ ταπεινῶν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων κτησάμενος δύναμιν ἤρξε μεγίστας ἀρχὰς, πλοῦτον ἐκτήσατο πολὺν, γυναῖκα ἔλαβεν εὐπορον, οἰκίαν ὠκοδόμησε λαμπρὰν, φοβερός ἐστιν ἅπασι καὶ ἐπίδοξος. Πάλιν ἕτερος ὁ δεῖνα, φησί, τὴν Ἰταλῶν γλῶσσαν ἐκπαιδευθεὶς, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστὶ λαμπρὸς καὶ πάντα ἄγει καὶ φέρει τὰ ἔνδον. Καὶ ἕτερος ἕτερον δείκνυσι πάλιν, πάντως δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς εὐδοκίμους.» πρὸβλ. καὶ Λιβάνιον τόμ. Α'. σελ. 185.

νάρκη τις πρὸς τὴν ὑγῆ και ἀληθῆ παιδείαν κατέσχε τὰς ψυχὰς τῶν νέων, οἵτινες ἐπέζητουν νὰ ἐκπαιδεύωνται μόνον ἐξωτερικὴν τινα παιδείαν. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη τῆς ὑγιούς και ἀληθοῦς παιδείσεως, ὅταν οἱ νέοι ἰσχυροὺς εἶχον προστατάς και κηδεμόνας τοὺς εὐνοῦχοις τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες προήγαγον αὐτοὺς εἰς τὰ ὑπάτα τοῦ Κράτους ἀξιώματα ἀντὶ χρημάτων; (1) Διὰ τοῦτο ὁ ἐθνικός Λιβάνιος καταγανακτεῖ γράφων, ὅτι οἱ κατάπτυστοι και μεθύοντες εὐνοῦχοι εἰς τοσοῦτον ἤκον ἀσελγείας, ὥστε τοὺς ταχυγράφοις και τοὺς γραφεῖς ἐνεκάθιζον εἰς τὸν θρόνον τῶν ὑπάρχων. (2)

Τὸ δὲ σχολεῖον τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι μορφωτικὸν και ἐκπαιδευτικόν. Οἱ μὲν τῶν διδασκάλων βλέποντες, ὅτι οἱ νέοι κακῶς ἐν τῷ οἴκῳ ἀνατρεφόμενοι και παιδαγωγούμενοι ἐτύγγανον και τῆς εὐνοίας και θερμῆς ὑποστηρίξεως διεφθαρμένων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἠναγκάζοντο μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας νὰ φέρωνται πρὸς αὐτοὺς. Ἐγίνωσκον ὅτι αἱ μητέρες τοὺς ἐν τοῖς σχολείοις τιμωρουμένους και εἰς τὰς οἰκίας μετὰ δακρύων ἐπιστρέφοντας παῖδας ὑπεδέχοντο μετὰ πολλῆς στοργῆς εἰς τοὺς κόλπους, κατεῖχον και περιέσφιγγον αὐτοὺς και τὰ δάκρυα αὐτῶν ἀποξηραίνουσαι κατεπίλουν. (3) Ἐγίνωσκον, ὅτι οἱ εὐνοῦχοι, οἱ διέποντες τὰ τῆς πολιτείας, ὑπεσῆριζον τοὺς νέους συντελοῦντες οὐχὶ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν, ἀλλ' εἰς τὴν διαφθορὰν και καταστροφὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ τῶν διδασκάλων, ἐπόμενοι τῷ πνεύματι τῆς ἐποχῆς, περιεποιῶντο και ἐθεράπευον τοὺς νέους, μεριμνῶντες περὶ τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων αὐτῶν· διότι καλῶς

(1) Χρυσόστομος ὁμιλία Ζ'. εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴν τόμ. ΙΑ'. σελ. 347.

(2) Λιβάνιος τόμ. Γ'. σελ. 438 «οἱ δὲ κατάπτυστοι και μεθύοντες εὐνοῦχοι πρὸς τοσοῦτον ἤκον ἀσελγείας και οὕτως ἐξύβρισαν, ὥστε τοὺς ὑπογραφείας ἄγοντες εἰς τὸν τῶν ὑπάρχων ἐγκαθίζουσι θρόνον» πρβλ. τόμ. Β'. σελ. 216 «οἱ μὲν ὅλως ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τάχος τοὺς αὐτῶν υἱεῖς ἐτρεψαν ἀμελήσαντες τοῦ τῆς διανοίας κάλλους.»

(3) Τοῦτο ἐξήγεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου τόμ. Β'. σελ. 81.

ἐγίνωσκον, ὅτι, ἐὰν μικρὸν δυσηρέστουν αὐτούς. θὰ ἔμενον ἐστερημένοι μαθητῶν καὶ ἐπομένως θὰ ἔπασχον οὐ σμικρὰν ἀπώλειαν.⁽¹⁾ Ἔπειροί δὲ τῶν διδασκάλων καὶ σοφιστῶν εἶχον περὶ ἑαυτοὺς μαθητὰς, αἵτινες προκαταλαμβάνοντες πόλεις, ὁδοὺς, λιμένας, ὄψα ἄφρων, πεδιάδας, συνελάμβανον τοὺς κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀφικνουμένους νέους νὰ σπουδάσωσι καὶ ἐπηύξανον τοὺς μαθητὰς αὐτῶν. Ἡ κακὴ αὕτη συνήθεια οὕσα ἐν χρήσει μάλιστα ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐκαλεῖτο καὶ Ἀττικὸς νόμος. Τὸν νόμον τοῦτον κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ μόνος σχεδὸν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅστις ἅμα ἀφικόμενος νέος εἰς Ἀθήνας οἱ ἔρωτα παιδείσεως δὲν περιέπεσεν εἰς τοιαῦτα δίκτυα, ὡς λέγει ὁ συσπουδαστὴς καὶ φίλος αὐτοῦ Γρηγόριος «μόνος σχεδὸν τῶν ἐπιδημούντων τὸν κοινὸν διέφυγε νόμον.»⁽²⁾ Συνελόντι δ' εἰπεῖν· καθολικὸν γνώρισμα τῆς ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ ἀγωγῆς τῶν νέων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι ἡ κλίσις καὶ ὁσπὴ αὐτῶν εἰς τὴν εὐζωίαν, εὐδαιμονίαν καὶ τὸν ὕλισμόν.

Τοιοῦτου ὄντος τοῦ οἴκου καὶ τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως εἶναι παράδοξον, ὅτι χρηστοὶ τινες διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ, φύλακες καὶ φρουροὶ τῆς ἀνθούσης ἡλικίας, κατεφρονοῦντο, ἐλοιδοροῦντο καὶ περιϋβρίζοντο ὑπὸ τῶν νέων.⁽³⁾ Τοιοῦτου ὄντος τοῦ οἴκου καὶ τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ νέοι χρήματα λαμβάνοντες παρὰ τῶν γονέων πρὸς πληρωμὴν τῶν διδάκτρων τῶν διδασκόντων αὐτοὺς κατέτρωγον αὐτὰ εἰς πότους, κύβους καὶ λοιπὰς διασκέδασεις καὶ οὐδὲ κατ' ὄψιν ἐφρόντιζον νὰ γνωρίσωσι τοὺς διδα-

(1) Λιβάνιος τόμ. Β'. σελ. 425.

(2) Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς λόγος 43 κεφ. 15 καὶ 16.

(3) Οἱ νέοι εἰς τοσοῦτο προέβησαν ἀσεβείας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὥστε ποτε κρατοῦντες διὰ τῶν χειρῶν τάπητα τεταμένον ἐπὶ τῆς γῆς ἔθηκον ἐντὸς αὐτοῦ παιδαγωγὸν καὶ μετὰ γελώτων ἤρξαντο ἀναρρίπτοντες αὐτὸν εἰς τὰ ἄνω καὶ καταρρίπτοντες αὐτὸν εἰς τὰ κάτω, ὥστε ὁ παιδαγωγὸς ἔπαθε. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν ἐθνικὸν Λιβάνιον νὰ γράψῃ τὴν περὶ τοῦ τάπητος λόγον αὐτοῦ. Λιβάνιος τόμ. Γ'. σελ. 252.

σκάλους και καθηγητάς αὐτῶν. ⁽¹⁾ Τοιούτου ὄντος τοῦ οἴκου και τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ νέοι και εἰς χρυσοκόους ἐβλασφήμουν και εἰς σκυτοτόμους ἠσέλγαινον και τέκτονας ἔπαιον και ὑφάντας ἐλάκτιζον και παντοπώλας ἐκακοποῦον και ἐλαιοπώλας ἠπειλουν. ⁽²⁾ Τοιούτου ὄντος τέλος τοῦ οἴκου και τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὐδόλως εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς Θέμιδος και οἱ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἐδεκάζοντο, οἱ νόμοι ἐφθείροντο και κατεστρέφοντο, αἱ πόλεις πολλῆς ἔγεμον παρανομίας και ἀδικίας. ⁽³⁾

Ἐν τῇ τοιαύτῃ λοιπὸν ἠθικῇ καταπτώσει και διαφθορᾷ τοῦ οικογενειακοῦ, σχολικοῦ, κοινωνικοῦ και πολιτικοῦ βίου ἐγεννήθησαν οἱ τρεῖς τῆς ἐκκλησίας ἱεράρχαι, τυχόντες πρῶτον ὑγιούς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς. Εὐσεβεῖς και ἐνάρετοι μητέρες διέπλασαν τό τε ἦθος και τὸν χαρακτήρα τῶν νέων, καταβαλοῦσαι ἐν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ τοῦ Εὐαγγελίου σπέρματα, ἧτοι τὰ σπέρματα τῆς ἀληθοῦς ἀναπτύξεως και μορφώσεως· διὸ οἱ ἐθνικοὶ θαυμάζοντες τὴν πρὸς τὰ τέκνα στοργὴν τῶν μητέρων τούτων ἀνέκραζον «Βαβαί, οἶαι παρὰ χριστιανοῖς γυναῖκές εἰσι» ⁽⁴⁾ Τὰ σπέρματα ταῦτα καλλιεργήσαντες μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας διδάσκαλοι ἀρετῆς κατήρτισαν αὐτοὺς πράγματι μεμορφωμένους και τελείους ἀνδρας, ἐφαμίλλους τῶν πρώτων χριστιανῶν. Καθὼς οὗτοι οἱ πρώτοι χριστιανοί, οὕτω και ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ θεολόγος Γρηγόριος και Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ γῆς διέτριβον, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ἐπολιτεύοντο, ἠγάπων πάντας και ὑπὸ πάντων ἐδιώκοντο, ἐπτώχευον και ἐπλούτιζον πολλοὺς, πάντων ὑστεροῦντο και ἐν πᾶσιν ἐπερίσσειον, ἐβλασφημοῦντο και ἐδικαιοῦντο, ἐλοιδοροῦντο και ἠυλό-

(1) Αὐτόθι τόμ. Α'. σελ. 197 και 198.

(2) Αὐτόθι τόμ. Γ'. σελ. 254.

(3) Χρυσόστομος τόμ. Α'. σελ. 361 και 328. Σωκράτους ἐκκλησ. ἱστορ. ς'. 3 και 4. Σωζομένου Η'. 3 και 6. Γρηγόριος Ναζιανζηνός τόμ. Α'. λόγ. 2 κεφ. 8. και λόγ. 21 κεφ. 9. Ἐπη εἰς ἑαυτὸν και περὶ ἐπισκόπων τόμ. Γ'. σελ. 1193 στίχ. 156 ἐκδ. Migne.

(4) Χρυσόστομος εἰς νεωτέραν χηρεύσασαν § 6'. τόμ. Α'. σελ. 601.

γουν, ὑβρίζοντο καὶ ἐτίμων. Εἰ καὶ οἱ μέγιστοι τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες ἔζων ἐν ἐποχῇ δογματικῶν ζητήσεων καὶ φιλονεικιῶν, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τὰ θεῖα περιεπαίζοντο καὶ ἐγλευάζοντο,⁽¹⁾ ἠγωνίζοντο ὁμῶς παντὶ σθένει νὰ ἐπαναφέρωσι καὶ τὰ ἀγνὰ ἔθνη τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας· διότι ἐλυποῦντο βλέποντες, ὅτι μόνα σχεδόντα σύμβολα αὐτῆς διεσώζοντο ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτῶν. Ἡ νῦν Ἐκκλησία, ἀνακράζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁμοιάζει γυναικί ἐκπεσούσῃ τῆς παλαιᾶς εὐημερίας καὶ κατεχούσῃ τὰ σύμβολα πολλαχοῦ μόνον τῆς ἀρχαίας εὐπραγίας ἐκείνης καὶ ἐπιδεικνυμένη τὰς θήκας τῶν χρυσίων καὶ τὰ κιβώτια, τὸν δὲ πλοῦτον ἀφηρημένη. Τὸ πάλαι, λέγει, συνήρχοντο ἅπαντες καὶ ἔψαλλον κοινῇ. Τοῦτο ποιοῦμεν καὶ νῦν· ἀλλὰ τότε μὲν ἐν ἅπασιν μία ψυχὴ ἦν καὶ καρδία μία· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἐν μιᾷ ψυχῇ τὴν ὁμόνοιαν ἐκείνην δύναται τις νὰ ἴδῃ, ἀλλὰ πολὺς ὁ πόλεμος πανταχοῦ. Εἰρήνην καὶ νῦν πᾶσιν ὁ τῆς Ἐκκλησίας προεστῶς ἐπεύχεται, ἀλλὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὸ μὲν ὄνομα πανταχοῦ σχεδὸν ἀκούομεν, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐδαμοῦ βλέπομεν.⁽²⁾

Οὕτω λοιπὸν θρησκευτικῶς καταρτισθέντες οἱ μέγιστοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἐγένοντο εὐεργέται, προστάται καὶ σωτῆρες τῶν νέων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν· διότι βλέποντες, ὅτι ὁ ῥόυς τῆς κακίας σφοδρῶς ἐξεχέετο εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἐδίδαξαν τὰ μέσα, δι' ὧν οἱ παῖδες δύνανται θρησκευτικῶς νὰ ἐκπαιδεύωνται.

Κατ' αὐτοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι γονεῖς καὶ μάλιστα μητέρες, αἱ

(1) Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει ἐν τῷ λόγῳ 21 κεφ. 5, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις «ὡσπερ τοὺς ἵππικούς καὶ τὰ θεάτρα, οὕτω δὴ καὶ τὰ θεῖα ἔπαιζε·» καὶ ἐν ἑτέρῳ λόγῳ 22 κεφ. 8 λέγει ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ πόλει «ἢ σπουδάζει τὸ τὰ θεῖα παίζειν, ὡσπερ τι ἕτερον, καὶ θᾶπτον ἂν τι τῶν ἐπαινουμένων γελάσειεν, ἢ παρίδοι τι τῶν γελοίων ἀγέλαστον· ὥστε θαυμάσαιμι ἂν, εἰ μὴ καὶ γελάσαι σήμερον τὸν ταῦτα λέγοντα, τὸν εὐσεβεῖας ἐπηλυὸν κήρυκα καὶ μὴ πάντα γελάειν, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ σπουδάζειν διδάσκοντα.»

(2) Χρυσόστομος τόμ. I. σελ. 312 καὶ 313.

πολλῆς ἀπολαύουσαι σχολῆς ὀφείλουσι νὰ ἐπιμελῶνται τῆς ἐν οἴκῳ μορφώσεως καὶ διαπλάσεως τῶν παιδῶν, τειχίζοντες αὐτούς διὰ συμβουλῶν, παραινήσεων, φόβων καὶ ἀπειλῶν οὕτως, ὥστε ἡ ἐπιείκεια, ἡ σωφροσύνη, ἡ σεμνότης καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ νὰ ἐγγραχθῶσιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν.⁽¹⁾ Ἐὰν οἱ γονεῖς ἐπιθυμῶσιν, ἵνα οἱ παῖδες αὐτῶν κτήσωνται τὰς ἀρετὰς ταύτας ὀφείλουσι ν' ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τὰς ἀναγώγους θεραπεινίδας, τοὺς ἀκολάστους ὑπηρέτας, τὰ θέατρα, τὰ μαλθακὰ καὶ διακεκλασμένα ἀκούσματα, τὰ συμπόσια καὶ τὰς μέθας καὶ ἅπαντα τὰ ἄλλα κακὰ.⁽²⁾ Οὕτω δὲ οἱ γονεῖς μορφοῦντες ἐν οἴκῳ τοὺς παῖδας ὀφείλουσιν ἔπειτα νὰ πέμπωσιν εἰς σχολεῖα διδασκάλων ἀρετῆς, οἵτινες θέλουσι μεριμνήσει, ὅπως μὴ ἡ πονηρία εἰσδύσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν παιδῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν ρύθμισιν καὶ διάπλασιν τῶν ψυχῶν τῶν παιδῶν δὲν συντελεῖ μόνον εὐσεβὴς οἶκος καὶ εὐσεβὲς σχολεῖον, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετος πολιτεία. Οἱ νομοθέται δεινὴν πλανῶνται πλάνην νομίζοντες, ὅτι δύνανται νὰ παιδαγωγῶσι τοὺς πολίτας ἐπιβάλλοντες διαφόρους ποινάς. Τὸ σπουδαιότατον λοιπὸν μέλημα τῶν γονέων, διδασκάλων καὶ νομοθετῶν πρέπει νὰ ᾖναι, πῶς ἡ φύσις τοῦ παιδὸς νὰ γίγνηται ἄβατος εἰς τὴν πονηρίαν.⁽³⁾

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ μεγίστη ὑπῆρχε κατάπτωσης καὶ χαλάρωσις ἠθῶν καὶ σπάνις χρηστῶν διδασκάλων οἱ τρεῖς τῆς ἐκκλησίας ἱεράρχαι συνεβούλευον τοὺς γονεῖς νὰ πέμπωσι τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς τὰ ἐν μοναστηρίοις σχολεῖα, ἔνθα ἐπὶ τινα ἔτη ν' ἀσκῶνται ὑπὸ διδασκάλων ἀρετῆς, μετὰ τοῦτο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ νὰ τρέπωνται εἰς διαφόρους τοῦ βίου ἐνεργείας. Οὕτω δὲ οἱ παῖδες ἔμελλον ν' ἀποβῶσι χρήσιμοι καὶ ὠφέλιμοι καὶ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ οἰκίᾳ καὶ πόλει καὶ ἔθνει.⁽⁴⁾

(1) Αὐτόθι τόμ. Δ'. σελ. 652 καὶ 659.

(2) Αὐτόθι σελ. 642.

(3) Αὐτ. τόμ. Α'. σελ. 381. Γρηγ. ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν λόγῳ 40 κεφ. 17.

(4) Αὐτόθι σελ. 380 ἀπαρτισθεῖς μὲν γὰρ (ὁ νέος ἐν τοῖς σχο-

Ἔνεκα δὲ τῆς παρεχομένης ταύτης ἐν τοῖς σχολείοις τῶν μοναστηρίων ὠφελείας καὶ χρησιμότητος οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἦσαν ὑπέρμαχοι καὶ ὑπερασπισταὶ αὐτῶν. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος πολλάκις ἠύχετο τὴν κατάργησιν τῶν μοναστηρίων, εἰάν ἡ εὐνομία ἐβασίλευε τῶν πόλεων. ⁽¹⁾ Ἐνόσω ὁμοῦς αὕτη δὲν ὑπῆρχε, καλῶς ἐποίουν παροτρύνοντες τοὺς νέους νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὁρέων κείμενα μοναστήρια, ἐνθα δὲν ἐνεφώλευον ἐμπαθεῖς καὶ ἄγριοι καταστροφεῖς τῶν ἐθνικῶν ναῶν μοναχοὶ, ἀλλ' ἄριστοι ἔζων διδάσκαλοι, ἐνδεδυμένοι τὰ ἀληθῆ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἱμάτια, οἵτινες παντὶ σθένει ἠγωνίζοντο ν' ἀναζωπυρῶσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν νέων καὶ νὰ διαπλάττωσι τὸ τε ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτῶν.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτων συντελοῦσι κατὰ τοὺς τρεῖς ἱεράρχας α) αἱ Ἅγιοι Γραφαὶ καὶ μάλιστα τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον. ⁽²⁾ Διὰ τῶν ἁγ. Γραφ. καὶ μάλιστα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὁ ἄνθρωπος καθαρίζεται ἀπὸ παντὸς ῥύπου κακίας, διαπλάττεται ἐσωτερικῶς καὶ γίννεται ὑπέρτερος τοῦ ψυχικοῦ καὶ ὕλικοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὁ ἐπὶ γῆς βίος τοῦ ἀνθρώπου φωτίζεται, καθίσταται μακάριος καὶ εὐδαίμων, διότι αὐταὶ συνδέουσι τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης τὸ μὲν μετὰ τοῦ

λείους τῶν μοναστηρίων) κοινὸν ἔσται κέρδος καὶ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ οἰκίᾳ καὶ πόλει καὶ ἔθνει· ἀτελέστερος δὲ παραγενόμενος καταγέλαστος ἔσται καὶ ἐπονείδιστος καὶ ἐαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιβλαβής·» ὅπερ δεικνύει, ὅτι οἱ παῖδες παιδαγωγούμενοι ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των ὡς χρηστοὶ καὶ ἠθικοὶ πολῖται. πρὸς. Γρηγ. Ναζιανζ. λόγ. 40 κεφ. 18 καὶ λόγ. 37 κεφ. 9, 10, 11.

⁽¹⁾ Αὐτόθι σελ. 328 « ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς οὐχ ἦττον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλεον καὶ πολλάκις ἠύξαμην τῶν μοναστηρίων ἀνααιρεθῆναι τὴν χρεῖαν καὶ τοσαύτην ἐν ταῖς πόλεσι γενέσθαι τὴν εὐνομίαν, ὡς μηδένα δεηθῆναι ποτε τῆς εἰς τὴν ἔρημον καταφυγῆς· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἄνω κάτω γέγονε καὶ αἱ μὲν πόλεις, ἐνθα δικαστήρια καὶ νόμοι πολλῆς γέμουσι παρανομίας καὶ ἀδικίας, ἡ δ' ἔρημία πολλῶ βρούει τῷ τῆς φιλοσοφίας καρπῷ.....» ⁽²⁾ Αὐτόθι τόμ. Α' 992. Γρηγ. Ναζιανζ. λόγ. 31 κεφ. 21 λόγ. 32 κεφ. 32 καὶ 21.

Θεοῦ, ὡς πατὴρ αὐτοῦ, τὰ δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ὡς μελῶν μεγάλης οἰκογενείας. Διὰ τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, αἵτινες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην διδάσκουσιν, ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει πράγματι μεμορφωμένος καὶ τέλειος, ἐπιδεικνύμενος ταύτην οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ δι' ἔργων. Λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ παιδαγωγὸς Palmer « ὁ ἀπλοῦς χριστιανὸς, ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιον κατενίκητε τὸν ἐγωϊσμόν καὶ τὸν ὕλισμόν, εἶναι πράγματι μεμορφωμένος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ὁ χριστιανισμὸς δίδει συμμετρίαν εἰς τὴν διάνοιαν, εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ, ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ πᾶν ἀγροίκον καὶ κοινὸν καὶ καθίστησιν ὠραῖον τὸν ἐξωτερικὸν βίον αὐτοῦ. »⁽¹⁾

6') Ἡ φοίτησις τῶν παιδῶν εἰς τοὺς ναοὺς. Οἱ παῖδες ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ναοὺς παιδαγωγοῦνται ὑπὸ τῶν ἐν πάσῃ λειτουργίᾳ ἀναγινωσκομένων τεμαχίων τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ κηρύγματος, οὗ ὁ νοῦς καὶ οὐχὶ ἡ καλλιπέπεια δέον νὰ ἐπαινῆται καὶ θαυμάζῃται. ⁽²⁾ Καὶ ὅτε ποτε ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐχειροκροτήθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν ῥητορικὴν εὐγλωττίαν του ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι νὰ χειροκροτῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων καὶ σοφιστῶν, ἀνεφώνησεν, ὅτι « οὐκ ἔστι θεᾶτρον ἡ Ἐκκλησία, ἵνα πρὸς τέρψιν ἀκούωμεν ὠφεληθέντας ἐντεῦθεν ἀπιέναι χρεῖ, κερδάνοντάς τι πλέον καὶ μέγα, οὕτως ἀναχωρεῖν δεῖ· ἐπεὶ μάτην καὶ εἰκῆ παραγινόμεθα, εἰ πρὸς καιρὸν ψυχαγωγηθέντες οὕτως ἀναχωροῖμεν, ἔρημοι καὶ κενοὶ τῆς ἀπὸ τῶν λεγομένων ὠφελείας γενόμενοι. Τί μοι τῶν κρότων ὄφελος τούτων; τί δὲ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν θορύβων; Ἐπαινος ἐμὸς τὸ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς ἐπιδείξαι τὰ λεγόμενα ἅπαντα· τότε ἐγὼ ζηλωτὸς καὶ μακάριος, οὐχ ὅταν ἀποδέχησθε, ἀλλ' ὅταν ποιῆτε μετὰ προθυμίας ἀπάσης, ἅπερ ἂν ἀκούσητε παρ' ἡμῶν. Ἐκαστος τὸν πλησίον διορθοῦσθω· οἰκοδομεῖτε γὰρ εἰς τὸν ἕνα. »⁽³⁾

(1) Palmer Evang. pädag. S. 107.

(2) Χρυσόστομος εἰς τὴν ὁμιλίαν Α'. εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

(3) Αὐτόθι τόμ. Β'. σελ. 38 πρὸς Διόκλειον τόμ. Α'. σελ. 2, 32, 168. Ἐνάπιον βίον σοφιστ. σελ. 96.

γ) Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσική. Οὐδὲν δύναται τοσοῦτο νὰ ἐξεγείρῃ τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν, ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὰς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος καὶ ὑψώσῃ αὐτὰς ὑπεράνω τῶν γηίνων πραγμάτων, ὅσον κοινὸν καὶ ὀυθμικῶς συντεταγμένον ἐκκλησιαστικὸν ῥῆμα. Τὸ ψάλλειν ὠφελεῖ πολὺ, ἀγιάζει καὶ φωτίζει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν τὸ στόμα αὐτοῦ δὲν λαλῇ ἀπλῶς τὰ ῥήματα καὶ ὅταν ἡ διάνοια αὐτοῦ δὲν διατρίβῃ πανταχοῦ ἔξω πλανωμένη.⁽¹⁾ Οἱ δ' ἐθνικοὶ βλέποντες, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐπέδρα ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν νέων, ἐμιμήσαντο τοὺς χριστιανούς καὶ ἤρξαντο ἐπιμελούμενοι αὐτῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐμορφοῦντο ἐν τῇ μουσικῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ εὐφρεῖς νέοι δαπάνη τοῦ Κράτους, ἕπως χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ναοὺς.⁽²⁾

(1) Χρυσόστομος τόμ. Ε'. σελ. 156 εἰς τὸν 41 ψαλμὸν.

(2) Ἰουλιανὸς Ἐκδικίῳ (ἐπιστολὴ 56) «ἀξιὸν ἔστιν, εἴπερ ἄλλου τινός, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐπιμεληθῆναι μουσικῆς. Ἐπιλεξάμενος οὖν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Ἀλεξανδρέων εὖ γεγονότας μαιρακίσκους ἀρτάβας ἐκάττω (σίτου) κέλευσον δύο τοῦ μηνὸς χορηγεῖσθαι ἐλαιὸν τε ἐπ' αὐτῷ (καὶ σίτον) καὶ οἶνον· ἐσθῆτα δὲ παρέξουσιν οἱ τοῦ ταμείου πραιστῶτες. Οὔτοι δὲ τέως ἐκ φωνῆς καταλεγέσθωσαν.....» ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἐθεώρησεν ὡς ἐν τῶν μέσων πρὸς ἐκλάμπρυνσιν καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἐθνικῆς λατρείας καὶ τὴν μουσικὴν, ἣν ἐβλεπε λίαν ἐπιδρῶσαν ἐπὶ τοὺς χριστιανούς.

(ἀκολουθεῖ)